KONFERENCJE NAUKOWE O AZJI

Dominik Mierzejewski

MIĘDZYNARODOWA KONFERENCJA DIALOG MIĘDZY CYWILIZACJAMI – NOWE WYZWANIA 13–14 kwietnia 2002 r. w Warszawie

Polska Rada Azji i Pacyfiku od pewnego już czasu podejmowała problemy islamu. 17 lipca 2000 r. zorganizowała w Rudzienku k/Warszawy symposium *Islam a demokracja*. 19 maja 2001 r. na Uniwersytecie Warszawskim zorganizowała następne symposium: *Dialog międzykulturowy – Polska a świat islamu*, znacznie większe, z udziałem większości ambasadorów państw muzułmańskich akredytowanych w Polsce, jak też dwu referentów zagranicznych: z Malezji i Iranu. Otwierał je prof. W. Bartoszewski, ówczesny minister spraw zagranicznych, a listy do jego uczestników skierowali prezydent A. Kwaśniewski i premier J. Buzek. Konferencja z 2002 r. jest zatem rozwinięciem tych inicjatyw.

Odbывała się ona w dniach 13–14 kwietnia, w Sali Kolumnowej Sejmu, a nosiła tytuł *Dialog między cywilizacjami – nowe wyzwania*. Zorganizowano ją z inicjatywy Stowarzyszenia Polska Rada Azji i Pacyfiku, przy współpracy ambasadorów Organizacji Konferencji Islamskiej w Polsce, Polskiego Komitetu do spraw UNESCO i Centrum Badań Azji Wschodniej Instytutu Studiów Politycznych PAN. Wzięło w niej udział około 350 osób – gości zagranicznych i krajowych, przedstawicieli świata nauki, polityki, biznesu i mediów. Patronat nad obradami objął premier Rzeczypospolitej Polskiej Leszek Miller.

W pierwszym dniu sesji *Ku wspólnej przyszłości*, po oficjalnych powitaniach uczestników przez prof. K. Gawlikowskiego, Ahmeda Ibrahima ambasadora Libanu i przewodniczącego Organizacji Konferencji Islamskiej w Polsce, i prof. Jerzego Kłoczowskiego, prezesa Polskiego Komitetu ds. UNESCO, dłuższe przemówienie wygłosił premier RP Leszek Miller. Zwrócił on uwagę, że Polska ma szczególne osiągnięcia i doświadczenia w pokojowym rozwiązywaniu ostrych konfliktów politycznych i współistnienia rozmaitych kultur oraz religii. Zaproponował War-

szawę i gościnę rządu polskiego dla ewentualnych rozmów palestyńsko-izraelskich (wiązało się to z bardzo napiętą wówczas sytuacją na Bliskim Wschodzie).

List prezydenta RP, Aleksandra Kwaśniewskiego do uczestników konferencji odczytał prof. Stanisław Pawlak – doradca prezydenta RP. Zebranych w gmachu parlamentu powitał Ryszard Jarzembowski – wicemarszałek senatu RP, a polską wizję dialogu między kulturami przedstawił Andrzej Byrt, wiceminister spraw zagranicznych. O roli UNESCO w rozwijaniu takiego dialogu mówił dr Ahmad Jalali, prezes Konferencji Generalnej UNESCO. Bruno Dethomas, ambasador Unii Europejskiej w Polsce wskazał na znaczące miejsce Europy w rozwijaniu dialogu i współpracy międzynarodowej.

Prof. Hassan Hanafi, znany arabista z Uniwersytetu Kairskiego, specjalny przedstawiciel Ligi Arabskiej na tę konferencję, w referacie *Islam a Zachód* postawił kilka istotnych pytań, m.in. czy zasadne jest przeciwstawianie islamu, jako religii i kultury, cywilizacji zachodniej? W opinii profesora występowały dwie fazy w rozwoju dialogu między światem islamu a Zachodem: pierwsza, kiedy dwie cywilizacje się spotykały i następowała wymiana poglądów oraz dorobku, i druga – nieufności i wrogości.

Problemy i perspektywy dialogu między cywilizacjami przedstawił Khalid Mahmood, ambasador Pakistanu. W wykładzie *Ku prawdziwemu dialogowi. Problemy i perspektywy* nakreślił on cele prawdziwego dialogu: promowanie dyskursu ponad granicami obejmującego wspólnoty różnych wyznań, postęp wzajemnego zrozumienia oraz obustronne respektowanie stanowisk i poszukiwanie wspólnych płaszczyzn porozumienia. Po 11 września szukanie takiego porozumienia z krajami islamskimi stało się rzeczą bardzo istotną. Różnice między cywilizacją muzułmańską a zachodnią wynikają – jego zdaniem – głównie z różnych uwarunkowań historycznych. Ambasador zwrócił również uwagę, że u podstaw wzrastającej fali terroryzmu jest głód i bezrobocie.

Prof. Nasrin Mosaffa – prodziekan Wydziału Prawa i Nauk Politycznych, a zarazem dyrektor Centrum Studiów Międzynarodowych Uniwersytetu Teherańskiego wygłosiła referat zatytułowany *Nowy wymiar i nowe wyzwania dla dialogu cywilizacji w Nowej Erze*, a prof. Mohammad Wassem z Oksfordzkiego Centrum Studiów Islamskich i Departamentu Stosunków Międzynarodowych Uniwersytetu Quaid-i-Azam w Islamabadzie, referat *Islam a Zachód: ludy, polityki i wymiary*. Zwracali oni uwagę na potrzebę wprowadzenia nowych paradygmatów w stosunkach międzynarodowych. Wskazywali też, że wartości kulturowe będą określały rolę, jaką poszczególne cywilizacje odegrają w procesie współpracy międzynarodowej. Prawdziwy pokój może zostać osiągnięty tylko w przypadku równorzędnej współpracy opartej na bazie zrozumienia międzykulturowego.

Prof. Janusz Danecki – kierownik Zakładu Arabistyki i Islamistyki Instytutu Orientalistycznego UW, w swoim referacie przybliżył różnorodność kultur islamskich. Zwykle cywilizacja muzułmańska jest postrzegana przez stronę zachodnią

jako pewien monolit. Prof. Danecki wskazywał głębokie podziały i różnice, poczynając od podziału na Shi'a i Sunna. Zarysował też odmienności w interpretacji dogmatów islamu oraz codziennych obowiązków jego wyznawców. Różnice między poszczególnymi krajami, zdaniem referenta, zostały uwarunkowane kilkoma czynnikami: postrzeganiem historii własnej religii, formami praktycznej realizacji powinności muzułmanów, interpretacją dogmatów przez poszczególne szkoły teologiczne. Ponadto znaczącą rolę odegrał czynnik geograficzny i polityczny. Zarówno w przypadku przybyszów-zdobywców, jak i miejscowych nawróconych, muzułmanie przejmowali kulturę kraju, w którym zamieszkiwali oraz jego tradycje. Dostosowywali się też do jego systemu politycznego.

Prof. Fawwaz Traboulsi, z Uniwersytetu Amerykańskiego w Libanie (Bejrut), krytycznie odniósł się do teorii Huntingtona o nieuchronnym konflikcie cywilizacji. Jego zdaniem niesłuszne jest utożsamianie cywilizacji z religią, co najlepiej ilustruje przykład Libanu z jego wieloma religiami, a wspólną kulturą. W ocenie libańskiego naukowca koncepcja dialogu między cywilizacjami jest właściwą odpowiedzią dla odmienności idei zwalczających się stron o odmiennych rodowodach kulturowych. Dialog taki powinien prowadzić do łagodzenia sporów i zapobiegać konfrontacji.

Drugi dzień obrad i sesję zatytułowaną *Ku lepszemu rozumieniu islamu*, zainaugurowały wypowiedzi polityków: prof. T. Iwińskiego – sekretarza stanu, doradcy premiera ds. zagranicznych oraz J. Jaskierni – przewodniczącego Sejmowej Komisji Spraw Zagranicznych. Wskazywali oni na doświadczenia Polski i współczesnej Europy w rozwiązywaniu rozmaitych konfliktów i deklarowali, iż nasz kraj jest gotów angażować się na rzecz ich rozwiązywania w świecie.

Rolę UNESCO w procesie dialogu międzycywilizacyjnego przedstawił dr Tomasz Orłowski – dyrektor Polskiego Komitetu UNESCO. Organizacja ta, afiliowana przy Narodach Zjednoczonych, w znaczący sposób przyczynia się do rozwoju kontaktów między kulturami. Wśród jej działań referent wymienił organizowanie sympozjów, konferencji oraz realizację specjalnych programów, jak np. publikacja *Historii Ludzkości*, czy programu, zapoczątkowanego w 1987 r., *Jedwabny Szlak – droga do porozumienia*. Interesującym aspektem pracy tej organizacji jest upowszechnianie idei dialogu poprzez zakładanie filii m.in. w Ułan Bator w Mongolii, czy Fuzhou i Quanzhou w Chinach.

Prof. K. Gawlikowski, w referacie zatytułowanym *Uwagi na temat dialogu między cywilizacjami*, próbował odpowiedzieć na pytanie, dlaczego stosunki między cywilizacjami i problem ich odrębności nabrały takiego znaczenia w latach 90. XX w. Wskazał też cztery warunki konieczne – jego zdaniem – dla rzeczywistego dialogu między cywilizacjami. Są to: wzajemny szacunek w stosunkach z potencjalnym partnerem i uznanie równego statusu stron; rezygnacja z przekonania, iż „nasza strona” broni prawdy absolutnej, „jedynych słusznych norm”, „uniwersalnych wartości”, itp., a uznanie, że mogą w każdej sprawie występować różne punkty

widzenia i rozmaite rozwiązania, odmienne od naszych; gotowość do pogłębionego rozumienia kultury własnej oraz jej paradygmatów i kultury partnera; gotowość do wzajemnego zapożyczania wartościowych elementów dorobku drugiej strony, bez prób narzucania dorobku własnego, dla pokojowej współpracy. Dialog międzykulturowy wymaga więc, zdaniem referenta, porzucenia przez polityków i intelektualistów zachodnich przekonania, że koncepcje i normy Zachodu są „uniwersalne”. Klasycznym przykładem wzajemnego niezrozumienia stał się problem praw człowieka. Uwzględniać trzeba przecież uwarunkowania każdej cywilizacji, a nie oceniać ich wyłącznie z europocentrycznego punktu widzenia.

Prof. Hassan Jamsheer – kierownik Katedry Studiów Bliskowschodnich Wydziału Filozoficzno-Historycznego Uniwersytetu Łódzkiego, omówił koncepcje globalnego porządku lansowane ostatnio przez F. Fukuyamę i S. Huntingtona. Referent wskazywał, że chociaż są one sprzeczne ze sobą, żadna z nich nie jest słuszna. Wątpliwe jest, czy demokracja liberalna – jako najlepszy ustrój i apogeum procesu dziejowego – ogarnie wszystkie cywilizacje, nie są też one skazane na konfrontację. Koncepcje dialogu między cywilizacjami otwierają więc możliwość nowych ujęć historii globalnej.

Prof. Ewa Machut-Mendecka, z Zakładu Arabistyki i Islamistyki Instytutu Orientalistyki UW, przedstawiła normy zachowań w tradycji arabsko-muzułmańskiej w oparciu o Koran. Święta księga islamu wskazuje jej zdaniem drogę słusznego postępowania swoim wyznawcom. Podobnie jak Pismo Święte, uznaje ona śmierć jako odejście do Boga. Podobnie jak w chrześcijaństwie jeden z dni w tygodniu jest wolny – piątek, a pielgrzymki do Mekki nieco przypominają pielgrzymki chrześcijańskie, w tym i dobrze nam znane na Jasną Górę. Ciekawy passus dotyczył zwrotów islamskich, np. wyjaśnieniu *Insza'a Llah – taka była wola Boga* czy *B-ism Llahi – w imię Allaha*. Polska badaczka przedstawiła też model islamskiej rodziny oraz tradycyjny układ domostw muzułmańskich.

W państwach zachodnich islam postrzegany jest przede wszystkim jako oręż walki z krajami cywilizacji łacińskiej. Idee „świętej wojny” – *jihadu* przedstawił dr Leszek Dołęga-Zakrzewski z Katedry Socjologii Obyczaju i Prawa Instytutu Stosowanych Nauk Społecznych UW. *Jihad* jako pojęcie oznacza potyczkę, walkę, jednak nie tylko z użyciem broni, ale również odnosi się do walki wewnętrznej, serca i uczuć. Znajduje swoje odzwierciedlenie w 11 z 24 rozdziałów Koranu. Jest ono związane z ucieczką proroka Muhammada z Mekki do Medyny oraz organizacją ówczesnego życia wspólnoty. Wojna miała być prowadzona tylko w imieniu Boga, nie zaś w interesie prywatnym. *Koran* zakazuje bowiem walki z nieuzbrojonymi i cywilami.

Część konferencji poświęconą kulturze islamskiej zakończył referat dr M. Pawlisz – sekretarza generalnego Polskiej Rady Azji i Pacyfiku. Autorka zajęła się terminologią związaną z koncepcją dialogu. *Dialogos* (grec.) oznacza „rozmowę”, co najmniej dwóch osób lub stron. Powołując się na J. Tarnowskiego, zwracała ona

uwagę na współczesne rozumienie tego pojęcia: jako metody, procesu i postawy społecznej. Dialog wiąże się więc nierozdzielnie z postawą pewnej otwartości i ma charakter procesu wzajemnej komunikacji.

Prof. K. M. Byrski, dyrektor Instytutu Orientalistycznego UW, przedstawił działania podejmowane na Uniwersytecie dla pogłębienia zrozumienia innych cywilizacji w Polsce i dorobek Instytutu w tej sferze. Prof. K. Skarżyńska, prorektor Wyższej Szkoły Psychologii Społecznej w Warszawie, omówiła natomiast aktywność dydaktyczną i popularyzatorską Szkoły w tej dziedzinie, jak też zainicjowany przez nią coroczny „Warszawski Tydzień Wielokulturowy”, podczas którego różne kultury obecne w naszym mieście mogą być szerzej zaprezentowane, co przyciąga szczególnie młodzież. Były to konkretne przykłady praktycznego wcielania w życie idei dialogu.

Zgromadzeni przyjęli deklarację końcową. Wyraża ona poparcie dla dialogu międzycywilizacyjnego. Stwierdza, że wszystkie konflikty powinny być rozwiązywane zgodnie z Kartą Narodów Zjednoczonych w warunkach konsensu wspólnoty międzynarodowej. Potępiono wszelkie przejawy terroryzmu, deklarując jednocześnie poparcie dla wspólnych przedsięwzięć na polu rozwoju konstruktywnego dialogu między cywilizacjami.

Na zakończenie konferencji uczestnicy wysłuchali koncertu Muzyki Dialogu. Były to utwory muzyki polskiej i koreańskiej wykonywane przez studentów koreańskich z Konserwatorium Warszawskiego oraz pieśni gregoriańskie w wykonaniu trzysobowego chóru męskiego.

Uczestnicy zagraniczni bardzo chwalili swobodną atmosferę dyskusji i ducha wzajemnej życzliwości oraz chęci wzajemnego zrozumienia. Polscy badacze, nie raz z pewnym zaskoczeniem, wysłuchali też wielu pozytywnych komentarzy na temat wystąpień polskich polityków, ocenionych jako pełne prawdziwej tolerancji i zrozumienia dla złożoności współczesnego świata, wolne od arogancji i pouczenia innych narodów. Uwagę zwróciło też gorące poparcie idei dialogu między cywilizacjami przez reprezentantów wszystkich naczelnych organów władzy RP. Obecność kilkudziesięciu akredytowanych dziennikarzy i ekip niemal wszystkich kanałów TV też nadawała konferencji charakter „ważnego wydarzenia”.

W rozmowach kuluarowych polsko-cudzoziemskich zrodziła się idea rozszerzenia i pewnego zinstytucjonalizowania tej warszawskiej inicjatywy w formie periodycznych spotkań międzynarodowych poświęconych dialogowi między cywilizacjami i kulturami. Wstępnie ustalono, że następna, szersza konferencja poświęcona wszystkim wielkim współczesnym cywilizacjom mogła by się odbyć za rok, również w Warszawie, pod patronatem UNESCO. Poszczególne większe i mniejsze spotkania mogły by się odbywać także w innych krajach. Polska Rada Azji Pacyfiku podjęła zabiegi o zorganizowanie takiej konferencji w kwietniu 2003 r. Pierwsze z serii zagranicznych spotkań odbyło się 27 września w Luksemburgu (patrz *Kro-*

nika). Gotowość zorganizowania następnego zgłosił Uniwersytet Quaid-i-Azam w Islamabadzie, zainteresowanie wyrażają też inne ośrodki.

Wybrane materiały tej konferencji opublikowano w specjalnym numerze *Dialogue and Universalism*, pisma wydawanego przez PAN (no. 12/2002).

Jak widać, inicjatywa ONZ i UNESCO, ogłoszenia 2001 r. Rokiem Dialogu Między Cywilizacjami i Kulturami, została podchwycona i rozwinięta z sukcesem również w Warszawie.